

Jarosław Mądry – twórca potęgi Rusi Kijowskiej

19 października 2014

Śmierć Włodzimierza I Wielkiego (980-1015) zapoczątkowała okres bratobójczych walk o panowanie na Rusi. Zwycięsko wyszedł z nich książę Jarosław, nazwany przez potomnych Mądrym.

Podobnie jak jego poprzednicy, Włodzimierz osadzał swoich synów w najważniejszych grodach. Na północy w Nowogrodzie Wielkim sprawował władzę jego najstarszy syn, Wszesław (zm. 1010), w Połocku – Izjasław (986–1001), w Turowie – Światopełk, we Włodzimierzu – Wsiewołod, u Drewlan – Światosław (zm. 1015), w Muromie – Gleb, w Rostowie – Borys, w Tmutarakaniu – Mścisław I Chrobry.

Po śmierci Wszesława władzę w Nowogrodzie przejął Jarosław nazwany później Mądrym. Urodził się on prawdopodobnie w 978 roku, a jego matką jego była księżniczka połocka Rogneda. Był żonaty z Ingegerdą, córką króla szwedzkiego Ołafa Skötkonunga (995–1021). Jarosław odmówił płacenia daniny Kijowowi i przygotowywał się do wojny przeciw ojcu, m.in. poprzez zaciągnięcie w Szwecji licznych oddziałów Waregów. Włodzimierz Wielki postanowił zmusić syna do uległości, lecz zmarł w trakcie przygotowań do wyprawy.

WALKI O KIJOWSKI TRON

Z kilkunastu synów Włodzimierza w walce o tron kijowski przewagę uzyskał Światopełk I Przeklęty (1015–1016, 1018–1019). Doprowadził on do zabójstwa swoich trzech braci: Borysa, Gleba i Światosława (dwóch pierwszych cerkiew prawosławna zaliczyła w poczet swoich świętych). Andrzej Feliks Grabski, podobnie jak część historyków rosyjskich, zanegował pogląd o winie Światopełka za śmierć dwóch pierwszych braci. Według tej interpretacji to Jarosław Mądry,

wspierany przez posiłki wareskie, postanowił najpierw rozprawić się z Borysem i Glebem, a później z groźniejszym przeciwnikiem, jakim był Światopełk.

Wkrótce nowogrodzianie ruszyli z Jarosławem na Kijów. W wyniku bitwy pod Lubeczem nad Dnieprem wygrały wojska nowogrodzkie. Światopełk zbiegł do koczowniczego ludu Pieczyngów, zaś Jarosław wkroczył tryumfalnie do Kijowa.

Zajęcie Kijowa przez Jarosława nie zakończyło jeszcze wojny. Po 15 lipca 1015 roku ambitny Światopełk zawarł ślub z nieznaną z imienia córką Bolesława Chrobrego (992–1025). W 1017 roku na Kijów napadły wojska Pieczyngów. Najazd został odparty, wkrótce jednak ruszył na Ruś Bolesław Chrobry. Wojska piastowskie zadały Jarosławowi klęskę w bitwie nad Bugiem (1018), wkroczyły do Kijowa i osadziły Światopełka powtórnie na tronie. W trakcie tej wyprawy do Polski zostały przyłączone Grody Czerwieńskie.

Jarosław zbiegł do Nowogrodu i usiłował uciec stamtąd do Szwecji, jednak mieszkańcy Nowogrodu zdecydowanie się temu sprzeciwili. Mieli rzekomo porąbać statki księcia, ale zebrali też pieniądze na zaciąg nowego oddziału Waregów. Gdy Światopełk pozbył się polskich posiłków, nie był już w stanie utrzymać Kijowa w swoich rękach. Jarosław Mądry ponownie zawładnął miastem. W 1019 roku Światopełk podjął ostatnią próbę opanowania tronu, ale jego wojska zostały rozbite w bitwie nad rzeką Altą.

Ważnie pomiędzy braćmi nie wygasły. W 1021 roku Briaczysław Iziasławicz, książę Połocka (1003–1044) opanował Nowogród, został jednak pokonany przez wojska Jarosława Mądrego w pobliżu Pskowa. Przegrany zbiegł z pola bitwy, pozostawiając łupy Jarosławowi. Pierwszy Latopis Sofijski dodaje, że jeszcze w tym samym roku Jarosław wydzielił Briaczysławowi we władanie Uświat i Witebsk.

W 1024 roku w ziemi suzdalskiej wybuchło na tle klęski

głodowej powstanie połączone z silną reakcją pogańską. W tym samym roku rozstrzygnął się konflikt z jeszcze jednym bratem Jarosława, księciem tmutarakańskim Mścisławem. Bitwa pod Listwicą (koło Czernihowa) przyniosła zwycięstwo drugiemu z nich, pierwszy zaś ratował się ucieczką wraz ze swymi Waregami. Ale Mścisław nie pretendował do tronu kijowskiego i przedstawił bratu propozycję podziału ziem ruskich. Jarosław musiał zwycięzcy ziemię czernihowską i dopiero po jego śmierci w 1036 roku stał się faktycznym panem całej prawie Rusi. Nie udało się również Jarosławowi trwale podporządkować księstwa połockiego, coraz bardziej izolującego się od Kijowa. Jak z tego widać, większość spośród synów Włodzimierza Wielkiego padła ofiarą wyniszczających bratobójczych wojen i spisków.

PRZECIW KOCZOWNIKOM I BIZANCJUM

Jarosław Mądry odniósł sporo sukcesów w walce z wrogami Rusi Kijowskiej. Główną uwagę zwrócił na niebezpieczeństwo ze strony Pieczyngów, którym zadał w 1036 roku ciężką klęskę. W latach następnych znaleźli się oni pod naciskiem napierających z głębi Azji plemion koczowniczych. Ostatecznie opuścili oni stepy czarnomorskie i wyemigrowali na południowy zachód do posiadłości bizantyjskich, gdzie szybko zasymilowali się wśród miejscowej ludności. Wyparcie Pieczyngów nie przyniosło spokoju południowym dzielnicom Rusi, ponieważ ich miejsce zajęły zaraz plemiona Połowców, jeszcze bardziej bitne i groźne niż ich poprzednicy.

W swoich wyprawach wojennych docierał Jarosław na Mazowsze (pomoc dla Kazimierza Odnowiciela), Litwę i do ziemi Estów, gdzie zbudował gród Juriew (późniejszy Dorpat). Nie przyniosła natomiast Jarosławowi sukcesu wyprawa na Konstantynopol w 1043 roku ostatnia zresztą w dziejach stosunków rusko-bizantyjskich. Tak opisywał jej klęskę Nestor: „Roku 6551 [1043]. Posłał Jarosław syna swojego Włodzimierza na Greków, i dał mu wojów mnogich, a województwo poruczył Wyszacie, ojcu Janowemu. I poszedł Włodzimierz w łodziach, i przyszli nad Dunaj, i poszli ku Carogrodowi. I była burza wielka, i rozbiła

korabie Rusi, i wziął kniazia w korab Iwan Tworymirycz, wojewoda Jarosławowy. Pozostałe zaś wojsko Włodzimierzowe zostało wyrzucone na brzeg, w liczbie sześciu tysięcy, i chciało pójść w Ruś, a nie szedł z nimi nikt z drużyny kniaziowej. I rzekł Wyszata: „Ja pójdę z nimi”. I wysiadł z korabia do nich, i rzekł: „Jeśli żyw będę, to z nimi, jeśli zginę, to z drużyną”. I poszli, zmierzając ku Rusi. I przyszła wieść do Greków, że rozbiło morze Ruś, i posłał car, imieniem Monomach, za Rusią łodzi czternaście. Włodzimierz zaś, widząc z drużyną, że idą za nim, rozbił łodzie greckie, i wrócił na Ruś z tymi, co wsiedli w korabie swoje. Wyszatę zaś ujęto z wyrzuconymi na brzeg, i przywieziono ich do Carogrodu, i oślepieno Rusi mnóstwo. Po trzech zaś latach, gdy zawarto pokój, puszczony został Wyszata w Ruś do Jarosława.”

STOSUNKI Z POLSKĄ

Okres panowania Jarosława Mądrego to też ważny element stosunków polsko-ruskich. W latopisie Nestora jest pod rokiem 1030/1031 znajduje się wzmianka: „Roku 6539 [1031]. Jarosław i Mścisław zebrali wojów mnogich, poszli na Lachów i zajęli Grody Czerwieńskie znowu, i spustoszyli ziemię lacką, i mnóstwo Lachów przywiedli, i rozdzielili ich. Jarosław osadził swoich nad Rosią, i są do dziś”. Ziemię w rejonie Bugu, utracone przez państwo piastowskie w 981 roku, zostały odzyskane w roku 1018 i ponownie utracone w 1031. Ze względu na brak nowych źródeł pisanych i kontrowersje związane z tezami archeologów, brak jest jednoznacznego rozstrzygnięcia, gdzie znajdowały się wymienione w Powieści lat minionych tzw. Grody Czerwieńskie.

Około roku 1041/1042 Kazimierz Odnowiciel (1039–1058) pojął za żonę Dobronegę Marię, siostrę Jarosława Mądrego. Z kolei siostra Kazimierza, Gertruda, wyszła za mąż około roku 1050 za wielkiego księcia Izasława. Obydwa małżeństwa były umocnieniem sojuszu z Rusią, której Kazimierz zawdzięczał tron.

MĄDRY WŁADCA

Jarosław Mądry był politykiem wytrawnym i dalekowzrocznym. Dbał o rozwój kulturalny Rusi. Chrześcijaństwo przyjęte od Bizancjum w 988/989 roku szerzyło się niezwykle intensywnie. Wielki książę zainicjował budowę wielu cerkwi i klasztorów, z monumentalną cerkwią św. Zofii w Kijowie na czele. Gród ten przekształcił się w miasto pełne wspaniałych budowli i otoczone kamiennym murem, stanowiące największy na Rusi ośrodek handlowy.

Przy poparciu Jarosława cerkiew próbowała uniezależnić się od wpływów bizantyńskich, a wyrazem tego było powołanie Rusina na stanowisko metropolity kijowskiego. Dzięki monasterom nastąpił rozwój oświaty i piśmiennictwa, które objęło przekłady ksiąg greckich. Okres panowania Jarosława Mądrego to także początki oryginalnej literatury ruskiej. Za panowania księcia powstała ławra Peczerska, główny ośrodek latopisarstwa i życia kulturalnego w całej Rusi. To tam powstały pierwsze redakcje Powieści minionych lat, które wprowadziły zaginęły, lecz treść ich została odtworzona w późniejszych ujęciach redakcyjnych.

Tak opisuje działalność wielkiego księcia wspomniana kronika: „Roku 6545 [1037]. Założył Jarosław gród wielki, w którym to grodzie jest Złota Brama; założył też cerkiew Świętej Sofii, metropolię, a potem cerkiew na Złotej Bramie, Zwiastowania Świętej Bogarodzicy, potem monaster Świętego Jerzego i Świętej Ireny. I za niego poczęła wiara chrześcijańska krzewić się I rozszerzać, i mnisi poczęli mnożyć się, i monastery pojawiać się. I lubił Jarosław cerkiewne ustawy, popów lubił bardzo, a zwłaszcza mnichów, i do ksiąg przykładał się, i czytał je często w nocy i we dnie. I zebrał pisarzy mnogich, i przekładali od Greków na pismo słowiańskie. I spisali księgi mnogie, którymi pouczając się wierni ludzie, rozkoszują się nauką Bożą. Jak bowiem kiedy kto ziemię zaorze, drugi zaś zasieje, inni zaś żną i jedzą żywność nieskąpą .tak i ten. Ojciec bowiem jego, Włodzimierz, ziemię zorał I spulchnił, to jest chrztem oświecił, ten zaś nasiał słowami ksiąg serca wiernych ludzi, a my żniemy, naukę ksiąg przyjmując. Wielki

bowiem bywa pożytek z nauki książkowej; przez księgi bowiem napomniani i pouczeni jesteśmy o drodze do pokuty, mądrość bowiem zyskujemy i wstrzeźliwość przez słowa ksiąg, gdyż te są rzekami napawającymi wszystkich świat, są źródłami mądrości; w księgach bowiem jest głębina niezmierna, przez nie wszak w smutku pocieszeni jesteśmy, one są wędzidłami wstrzeźliwości. Mądrość bowiem wielka jest, jak i Salomon pochwalając ją, mówił: „Ja, mądrość, zaszczepliłam radę i rozum, I zmysł, jam przywołała bojaźń Pańską; moje są rady, moja mądrość, moje utwierdzenie, moja moc. Mną cesarzowie panują, a mocarze prawa piszą; mną wielmoże się szczyca, i ciemiecy dzierżą ziemię. Ja lubiących mię lubię, szukający mnie znajdą łaskę”. Jeśli bowiem w księgach pilnie mądrości poszukasz, to znajdziesz wielki pożytek dla duszy swojej. Kto bowiem księgi często czyta, ten rozmawia z Bogiem lub świętymi mężami. Czytający proroków rozmowy i ewangelijne nauki, i apostołskie, i żywoty świętych ojców, odniesie dla duszy wielki pożytek. Jarosław tedy, jakośmy rzekli, lubił księgi, i mnóstwo napisawszy, złożył w cerkwi Świętej Sofii, którą sam założył. Ozdobił ją złotem i srebrem, i naczyniami cerkiewnymi, i wznoszą w niej odpowiednie pieśni do Boga w święta odpowiednie. I inne cerkwie stawiał po grodach i po miejscach [osadach], ustanawiając popów i dając im z mienia swojego płacę, kazać im uczyć ludzi, ponieważ to im jest poruczone od Boga, a także przychodzić często do cerkwi. I namnożyło się prezbiterów i ludzi chrześcijańskich. Radował się Jarosław, widząc mnóstwo cerkwi i ludzi. chrześcijan gorliwych, a wróg [diabeł] narzekał, zwyciężony przez nowych ludzi chrześcijańskich.”

Działalność Jarosława Mądrego objęła również sferę jurystyczną. Rozpoczęto wówczas kodyfikację i spisywanie wielu różnorodnych praw zwyczajowych. Powstał jeden z najważniejszych i najwcześniejszych pomników prawodawstwa słowiańskiego: „Prawda ruska”. Zawierała ona systematyzację norm obyczajowych i szereg postanowień prawa książęcego. Następstwem tych działań był przydomek „Mądry”, jakim zaczęto

określać Jarosława.

ROZPAD RUSI

Wielki książę kijowski starał się pozyskać jak najwięcej sojuszników i przyjaznych sąsiadów. Ożenił się z córką króla szwedzkiego, trzy swoje córki wydał za królów francuskiego, węgierskiego i norweskiego, a prócz tego doprowadził do skutku inne jeszcze małżeństwa polityczne. Zabiegi te podniosły znacznie autorytet Rusi Kijowskiej w Europie, chociaż na skutek działania szeregu czynników innej natury nie mogły wpłynąć pozytywnie na utrzymanie jedności państwa, które po śmierci Jarosława Mądrego rozpaść się miało na poszczególne dzielnice.

Zmierzając do uporządkowania w przyszłości stosunków wewnętrznych na Rusi, Jarosław Mądry podzielił przed śmiercią całe państwo między pięciu synów i wprowadził zasadę senioratu jako decydującą w sprawie następstwa tronu: Najważniejsze dzielnice – Kijów i Nowogród – przypadły w udziale najstarszemu Izasławowi I (1054–1068, 1069–1073 oraz 1076–1078), który w ten sposób objął jako senior rządy po ojcu. Kolejny syn Jarosława, Światosław II (1054–1073), otrzymał Czernihów, Wsiewołod I (1054–1073) – Prejasław, Igor – Wołyń, a Wiaczesław – Smoleńsk.

Niektórzy książęta dostali dodatkowo jeszcze inne posiadłości, nie zawsze nawet sąsiadujące z ich zasadniczymi dzielnicami. Wsiewołodowi przydzielono np. terytorium północno-wschodnie z takimi grodami jak Suzdał, Rostów i Biełoozero, a Światosławowi Tmutarakań. Od samego początku podział był więc nie całkiem naturalny i musiał okazać się nietrwały, zwłaszcza gdy dołączyło się do tego działanie czynników natury ekonomicznej, które sprzyjały wówczas powstawaniu mniejszych państw. W rezultacie jednolita dotychczas politycznie Ruś Kijowska miała niedługo po śmierci Jarosława rozpaść się na księstwa dzielnicowe.

Autor: Michał Kozłowski

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

BIBLIOGRAFIA

1. Kroniki staroruskie, wybrał, wstępem i przypisami opatrzył Franciszek Sielicki, przeł. Edward Gorianin, Franciszek Sielicki i Henryk Suszko, PIW, Warszawa 1987.
2. Bazyłow Ludwik, Historia Rosji, t. 1, wyd. 2, PWN, Warszawa 1985.
3. Gumilow Lew, Od Rusi do Rosji. Szkice z historii etnicznej, przeł. Ewa Rojewska-Olejarczuk, PIW, Warszawa 1996.
4. Heller Michaił, Historia imperium rosyjskiego, przeł. Eugeniusz Melech i Tadeusz Kaczmarek, Książka i Wiedza, Warszawa 2000.
5. Koneczny Feliks, Dzieje Rosji, t. 1, Do roku 1449, Spółka Wydawnicza Warszawska, Warszawa 1917.
6. Kuczyński Stefan Maria, Studia z dziejów Europy Wschodniej X–XVII w., PWN, Warszawa 1965.
7. Madejczyk Ewa, Związki rodzinne Piastów i Rurykowiczów do końca XIII wieku, „Przegląd Humanistyczny”, t. 48 (2004), nr 1, s. 5–104.
8. Paszkiewicz Henryk, Początki Rusi, z rękopisu przygotował Krzysztof Stopka, PAU, Kraków 1996.
9. Tenże, Powstanie narodu ruskiego, z rękopisu przygotowała Lidia Korczak, PAU, Kraków 1998.
10. Poppe Andrzej, Opowieść latopisarska o wyprawie „na Greków” w 1043 roku, „Slavia Orientalia”, t. 16 (1967), s. 349–362.
11. Tenże, Państwo i kościół na Rusi w XI wieku, PWN, Warszawa

1968.

12. Tenże, Spuścizna po Włodzimierzu Wielkim. Walka o tron kijowski 1015–1019, „Kwartalnik Historyczny”, t. 102 (1995), nr 3/4, s. 3–22.

13. Riasanovsky Nicholas V., Steinberg Mark D., Historia Rosji, przeł. Anna Bernaczyk, Tomasz Tesznar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

14. Rybakow Borys, Pierwsze wieki historii Rusi, przeł. Andrzej Olejarczuk, PIW, Warszawa 1983.

15. Tokarz Paweł, Wyprawa kijowska Bolesława Chrobrego w roku 1018, Studenckie Koło Naukowe Historyków UW, Warszawa 1996.